

Євтушенко Л. В.,
канд. із соц. комунік.

УДК 007: 304: 659.3

Вільгельм Габсбург в історії української журналістики та літератури

У статті систематизовано наукові дослідження, присвячені Вільгельму-Францу фон Габсбургу-Лотрінгену в українській науці. Простежено шлях, яким пройшов Вільгельм-Франц фон Габсбург-Лотрінген при становленні його особистості як Василя Вишиваного.

Ключові слова: історія української журналістики, Василь Вишиваний, Вільгельм-Франц фон Габсбург-Лотрінген.

В історії української літератури і журналістики неодноразово змушували говорити про себе іноземці. Проте не кожен із них міг похвалитися королівським походженням. Натомість австро-угорський принц Вільгельм-Франц фон Габсбург-Лотрінген не тільки закохався в Україну; він взяв собі псевдонім Василь Вишиваний. Проте в історії української журналістики постать Василя Вишиваного залишилася без уваги, незважаючи на його неординарність і відданість національним літературним і журналістським традиціям. *Актуальним* нині є розгляд історії української журналістики з точки зору вивчення всесвітньо відомих особистостей, у тому числі і Василя Вишиваного.

Мета – спробувати представити постать австрійського ерцгерцога Вільгельма-Франца фон Габсбурга-Лотрінгена в історії українських соціальних комунікацій.

Завдання:

- систематизувати наукові дослідження, присвячені Вільгельму-Францу фон Габсбургу-Лотрінгену в українській науці;
- простежити шлях, яким пройшов Вільгельм-Франц фон Габсбург-Лотрінген при становленні його особистості як Василя Вишиваного.

Про Карпатський край і Гуцульщину написано чи не найбільше з-поміж інших українських земель. Тут набирали насагу, формувалися непересічні українські та зарубіжні особистості: Юрій Федькович, Іван Франко, Михайло Павлик, Михайло Грушевський, Петро Шекерик-Доників, Леся Українка, Онуфрій Манчук, Микола Міхновський, Михайло Драгоманов, Гнат Хоткевич, Дмитро Павличко, Роман Іваничук, Володимир Шухевич, Софрон Витвицький, Теофіл Кисілевський, Михайло Ломацький, Станіслав Вінценз, Юзеф Коженювський, Оскар Кольберг, Бел Шем Тов, Філарет Колеса, Бальтазар Гаккет, Захер Мазох, Карл Францоз, Рай-

монд Кандль, Францишек Карпінський, Вінцент Поль, Тадеуш Доленга-Мостович, Мері Доу, Жуль Верн і багато інших.

Гуцульщина звабила і Вільгельма-Франца фон Габсбурга-Лотрінгена, внука імператора Австрії Франца-Йосифа I, архієпископа (ерцгерцога), принца крові – видатного військового діяча австро-угорської армії, командира «Групи архієпископа Вільгельма» Легіону Українських Січових Стрільців, полковника армії Української Народної Республіки, політика, дипломата, поета, людини, яку навіть розглядали претендентом на український трон у разі запровадження монархії.

Як слушно зауважує Т. Григор'єва у статті «Свій серед чужих, чужий серед своїх», «попри свою унікальність, ця постать не становить особливого інтересу серед українських дослідників. Справді, якщо не брати до уваги електронних публікацій, заледве знайдеться десяток статей, присвячених Габсбургу-Вишиваному, частина з яких належить авторам книги» [1, 84].

Про зв'язки архієпископа з Гуцульщиною у даному дослідженні згадується, звичайно, епізодично, тому наша праця є першою скромною спробою заповнити цю прогалину.

Вільгельм фон Габсбург народився 10 лютого 1895 р. в родинному маєтку австрійських архієпископів Габсбургів-Лотаринзьких, розташованому близько м. Пули (сучасна Хорватія) на Адріатичному морі на острові Люсін в тогочасній австро-угорській провінції Істрія.

Про цю яскраву постать вітчизняної історії, як справедливо зазначають автори науково-документального видання «Український патріот з династії Габсбургів» Ю. Терещенко і Т. Осташко [2, 2] ще й досі широкий загал в Україні знає дуже мало. Постать, яка була виявом надзвичайної ідеалістичної позиції і самозречення заради високої духовної мети – визволення України. Саме ідеалами боротьби за українську національ-

ну справу, а не особистими інтересами керувався Вільгельм Габсбург – Василь Вишиваний, пов'язуючи свою долю з українським національним рухом. За відданість цим ідеалам заплатив він своїм життям, яке закінчив у горезвісній Лук'янівській в'язниці в Києві.

Вільгельм Габсбург продовжив нечисленний перелік представників вищої аристократичної верстви, які своєю участю в новітньому українському русі сприяли подоланню його деелітизації. Активна діяльність представника династії Габсбургів в українському національному відродженні стала надзвичайно важливим соціально-культурним і політичним чинником, вкрай необхідним для піднесення рівня політичної культури українського громадянства, його авторитету в очах політичних противників. Ця діяльність була тим більш значущою, що вона сприяла утвердженню консервативних політичних тенденцій в українському суспільстві, відсутність якого, за словами В'ячеслава Липинського, означала «смертельну однобічність нації».

Шлях до українства розпочався у Вільгельма Габсбурга, як він сам згадував у своїй біографії, після того як батько завершив службу адміралом військового флоту і «осів на стало в м. Живець у Західній Галичині, де одержав в спадку добра по архієп. Альбрехті. Там бувала в нашій домі польська шляхта і я навчився там польської мови, яку добре опанував. Там я перший раз почув про Українців. Поляки називали їх «Русіні» і висказувалися про них, як про розбишаків, бандитів і т. д. Я міг тоді мати коло 14 літ і свято вірив, що Українці, які так недалеко від Живця живуть, це дійсно розбишацьке плем'я. Це мене дуже цікавило і притягало мою увагу. В кімнаті, де ми училися, висіла на стіні велика карта Галичини і мою увагу все звертала місцевість Жаб'є в Східній Галичині між горами. Я представляв собі, що це мусить бути осередок українського розбишацького племені. І твердо постановив я собі вже тоді поїхати там і придивитися тому страшному племені. В 17 році життя довелося мені поїхати в гуцульські гори до Ворохти. Вибрався я сам, не кажучи нікому куди їду.

Було це в літі і було дуже горячо. Я їхав через Львів і Станиславів інкогніто, в купе II класи. Врештеш з гуцульських гір мав я чудесне. Вийшовши з залізниці на двірці в Ворохті, пішов я в село. На дорозі зустрів Гуцула-селянина, літ коло 40 і запитав його по-польськи, чи має для мене помешкання на кілька днів. Він відповів, що має. І я замешкав у нього. Я ходив по горах. Їздив кінно – і возами, був в Жаб'ю, скрізь шукаючи українських розбишаків. Але надармо. Це мене розчарувало. В душі виринула у мене велика нехоть до моїх інформаторів, яким я так довго вірив. Від тоді я зовсім

змінився і до Живця вернув іншим, як виїхав» [3, 110–111].

Саме завдяки гуцулам Вільгельм Габсбург, австрієць за національністю, став українським патріотом, почав серйозно цікавитися українською культурою, вивчив самостійно українську мову. «Читати по-українськи навчився я в зимі 1915 р. Вчив мене жовнір з моєї сотні Примак з Тернопільщини, на національних піснях, – стверджує пізніше у своїй біографії архієпископ. – Перша моя книжка в українській мові, яку я прочитав з допомогою Примака, була мала Історія України Грушевського. Крім того, читав я багато Франка; його поезії зробили на мене велике вражіння, особливо вірш «Каменярі». Далше сподобався мені Федькович і мініатюри Стефаника («Синя книжечка»). «Кам'яна Душа» Хоткевича мала для мене спеціальне значіння, бо я дуже люблю гуцульські гори. Чудесна коміка є в «Забобоні» Мартовича. Розуміється, Шевченка читав я із запалом, а також всю стрілецьку літературу» [3, 117].

«Українці люблять співати, – згадує в автобіографії В. Габсбург, – я люблю слухати, як вони співають. Обов'язково я казав співати: «Не пора», «Ще не вмерла Україна», «Верховино», «Над Прутом у лузі» [3, 115].

Згодом просте зацікавлення В. Габсбурга українською культурою переросло в його активну участь у політичному житті українців Австро-Угорщини. Свою любов до українців молодий Габсбург підкріплював бажанням «вести бравий український народ до найвищої мети – незалежної України, збудованої на традиціях Запорізької держави».

Найбільш яскравою сторінкою діяльності В. Габсбурга була його участь у національно-визвольних змаганнях 1917–1922 рр. Тому зовсім не випадково Д. Донцов ставив ім'я Василя Вишиваного поряд з іменами П. Скоропадського, С. Петлюри, М. Міхновського, П. Болбочана, З. Натіва, М. Омеляновича-Павленка, Є. Коновальця, Ю. Тютюнника – тих, кого висунула ця героїчна доба на передній план боротьби за українську державність [4, 39].

У лютому 1915 року Вільгельм Габсбург закінчив військову академію, дістав звання лейтенанта і був відправлений до 13-го полку уланів (кавалеристів). Ця військова частина формувалася переважно з українців Галичини, серед яких було чимало гуцулів. Під його командуванням та з його ініціативи сотня повністю українізувалася – з її складу були переведені в інші військові підрозділи поляки й угорці, на місце яких прибували винятково українці.

«Мою сотню, яка складалася тільки з українців (я поляків усунув), прозивали «червоною, або соціалістичною», а мене «червоним принцом», –

пише в автобіографії Вільгельм Габсбург. – Розуміється, соціалістом прозвали мене не тому, щоби я ширив соціалізм, тільки тому, що я старався, щоб кожний мій козак мав українську синьо-жовту відзнаку, що тоді уважалось в Австрії просто зрадою, бо всіх українців уважали русофілами» [3, 114].

У війську була своєрідна трансформація поглядів і свідомості Вільгельма Габсбурга: він не тільки досконало опанував українську мову, а й почав вважати себе українцем разом зі своїми солдатами-українцями. Він заохочував своїх підлеглих до активного національного самовизначення, стверджуючи, що «коли я признаюся до українського народу, то і вони можуть сміло це робити» [3, 114].

Один із його солдатів-українців подарував Вільгельму вишиту гуцульську сорочку, яку він почав відкрито носити як в полку, так і поза ним. За це, а також за його патріотизм і любов до України січовики його назвали Василем Вишиваним.

Виняткову роль у становленні його українського патріотизму відіграла так звана пресова квартира (окремий відділ Легіону) – його культурний центр, що зібрав молодих галицьких письменників і композиторів, які прислужилися не лише поверненню історичної пам'яті цього військового формування (Січових Стрільців), а й нашій культурі та національному відродженню. У своїх мемуарах Габсбург-Вишиваний з неприхованою симпатією оцінює високі моральні якості українців, називаючи їх «найкращими», «першорядними», «золотими жовнірами». Єдиною їхньою вадою він вважав «надмірну добродушність».

«Я зі своєю сотнею взяв участь в багатьох битвах, – наголошує командир Українських Січових Стрільців, – коло Літині над Дністром, коло Яричева, коло Кожар на Волині, коло Ковеля, Голоб, Луцька, Олики, Чумана над Горинню, Сільна, Рожиця (де всі мої річі з обозом захопили москалі), коло м. Кольки над Стиром, коло с. Черниша і Берестян над Кормином, коло Берестечка й Свинох (тут стояв проти мене полковник Болбочан, і тут був мій найгірший бій з рос. гвардією, і тут упав мій найлучший вахмайстер Анклевич і вістун Трач (з Золочівщини), що мав золоту медаль)» [3, 116].

Після бурхливих революційних подій у Росії в 1917 – навесні 1918 року Вільгельма Габсбурга призначено командиром австрійської «Групи архікнязя Вільгельма», до якої входив і курінь УСС. За Берестейським мирним договором загоони німецьких та Австро-Угорських військ були передислоковані в Україну – серед них і загоони Січових Стрільців. 1 квітня 1918 р. Вільгельм Габсбург прийняв командування УСС біля Херсона. Перебуваючи на півдні України,

він не тільки оберігав легіон УСС від розформування, якого жадали деякі як в Україні, так і в Австрії, але проводив на чолі цього загоону напрочуд незалежну політику підтримки українських сил. За його власним визнанням, він не лише не бажав брати участь у реквізиціях збіжжя у мирного населення, а й відверто відмовлявся придушувати народні повстання, які спалахували повсюди у відповідь на репресії окупаційної влади.

Так діяли і його підлеглі. Носій ідеалу українського братерства – сотник Гуцульського куреня українських Січових Стрільців, уродженець села Вижного Березова Косівського району Гриць Голинський теж відмовився виконати наказ австрійського командування провести каральну операцію проти українських селян на Херсонщині, за що був відданий під військово-польовий трибунал. Лише звернення до Відня архікнязя Вільгельма Габсбурга, який повідомив, що сотня Гриця Голинського є найкращою в полку, врятувало його від розстрілу [5, 40].

Прихильність місцевого населення до архікнязя Вільгельма зросла до такої міри, що це викликало занепокоєння гетьмана Павла Скоропадського – ставленика Німеччини в Україні. Він відчував конкуренцію з боку Габсбурга і навіть мав агентурні дані, що навколо нього гуртується опозиція владі гетьмана. Від Скоропадського до німців було направлено кілька скарг, а ті у свою чергу вимагали від Відня більшого контролю над поведінкою члена імператорської сім'ї. Підкорившись тиску Німеччини, австрійська влада намагалася всіляко обмежити діяльність архікнязя в Україні. Невдоволення Відня досягло такої міри, що Вільгельма Габсбурга було відкликано до столиці, де він мусив давати пояснення у зв'язку з численними доносами. Незважаючи на опір своїй діяльності, а також на нові спроби ліквідувати УСС, молодому архікнязеві вдалося відстояти цей український підрозділ і по поверненню в Україну знову очолити його [6].

«УСС застав я вже в Єлисаветграді, а частинно в Масляниківці (під самим містом), – читаємо в мемуарах Василя Вишиваного. – Там почав я формувати новий курінь всупереч волі австрійських військових влад. Та кінець кінців мені наказали розв'язати цей новий курінь УСС, а людей послати до вишколу. Я вислав до вишколу тільки 40 людей, а решту розділив по своїм сотням, які стали фактично подвійно сильні. Так крутив я аж до мого виїзду, який вкінці перепер гетьман. До того часу успів ще перевести заборонений мені набір в околицях Вижниці (Гуцульський район Буковини), при чім помогав мені отаман д[окто]р Н. Гірняк. Щоб утруднити догляд над собою й над УСС, перенісся я з ними

до села Черняківки, до якого шлях дуже не вигідний: інспекції з дивізії припинилися.

Там перебував я до 6 жовтня 1918 р. В тім дні по наказу вищої австрійської команди мусів я разом з УСС виїхати на Буковину й зі штабом й вишколом став у Чернівцях, кіш – у Вижниці, а сотні на границі і частина їх у Бессарабії. Гуцульська сотня стояла в селі Чагор коло Черновець» [3, 123–124].

Коли 1 листопада 1918 р. у Львові було проголошено Західно-Українську Народну Республіку, Василь Вишиваний лежав важко хворий на тиф у Чернівцях. «До 4 години рано всі ешелони УСС відїхали на Львів. Було вже зимно і дуже мрачно. Через мій виїзд вночі збільшилася у мене горячка так, що я не міг їхати. Щойно 9 листопада опустив я Чернівці мимо хвороби, бо румуни надходили. Я виїхав автом через Сторожинець і Вижницю до Косова. Біля Косова переночував я в селі Кобаках. В Косові я був присутнім при тім, як жандармерія присягала на вірність Українській Державі. В Коломиї був я три дні. В Станіславові задержався я два дні. З Янчина коло Перемишлян говорив я вже телефонно з Вітовським, який ще держав Львів. Я приїхав до Львова як чоловік приватний. І там сидів я приватно аж до 21 листопада 1918, коли українці опустили Львів. Я поїхав автом до Жовкви, відтам через Кам'янку до Золочева, відтам до Тернополя і Бучача. В Бучачі я мешкав в монастирі о. Василіян аж до 6 мая 1919. Потому жив я коло Станіслава аж до румунського ультиматума з 24 мая 1919 року. Того ж дня раненько поїхав я через Делятин до Ворохти. Там під стрілами румунів завернув я й поїхав до Березова, де застряг з автом. Пішки вночі пішов я зі своїм ад'ютантом і його дружиною та Петром Шекериком до с. Текуча, де переночував і пішки пішов дальше до Космача, де я знову ночував (в останній хаті під верхом Грегит). На другий день раненько пішли ми через Грегит великими снігами серед сильної мряки до с. Ільці, по дорозі двічі заблудивши. В Ільці я знов ночував (ніде за нічліг гуцули не хотіли прийняти заплату) і пішов раненько до Жаб'я, перебравшись в Ільці погуцульськи. По дорозі зустрів я весільний похід знайомого гуцула, сів на коня і поїхав до церкви до Слупейки. Там зустрів я вже багато УСС знайомих, м. и. Юру Бендейчука. В Жаб'ю ночував я у Гуньовського. На другий день рано прийшли до мене Бендейчук і Венгрин, котрі запровадили мене до Шекерика. Там був я дві години й пішов на гору Магуру до знайомих гуцула, де мешкав сім днів. На Зелені Свята пішов я до Ільці на храм і мешкав там у пароха Глібовицького. Там полонили нас 6 червня румуни. Обходилися при тому брутально. В Косові нас замкнули, а з Косова повезли автом до Коломиї і залізницею

вечором до Черновець. Відтам на другий день повезли нас до Букарешту, а відтам автами до Монастиря Кальдарушани (50 км на північний схід), де нас замкнули. Поводилися й тут не дуже добре. Тут сиділи ми три місяці аж до звільнення на просьбу УСС через Український Уряд. На Україну приїхав я дня 10 вересня 1919 року» [3, 124–125].

Як бачимо зі спогадів Василя Вишиваного, після від'їзду з Чернівців, деякий час він провів на милій і добре знайомій Гуцульщині.

Старожили немало розповідали про перебування на цих теренах Василя Вишиваного. Про це є і згадки в книжці відомого українського історика в еміграції, уродженця Вижнього Березова Косівського району Івана Кузича-Березовського «Березівське боярство на тлі історії України». «До Березова Вижнього заїхав автом архікнязь Василь Вишиваний з послом Шекериком. Через румунську окупацію їхати далі було неможливо, тому вони залишили авто і просили перевести їх верхами до Жаб'юго. Зголосилося двоє березунів, що добре знали гори, і зобов'язалися перевести обох безпечними дорогами. Вивели їх за село Космач... Далі Вишиваний і Шекерик добилися самі до Жаб'я» [7, 262].

Директор Середньоберезівської ЗОШ I–III ступенів Василь Ігнатюк розповідає, що в Березовах про епізод із Василем Вишиваним, коли він у селі «застряг з автом», казали, що машину він залишив у сім'ї Сулятицьких, а Микола Симчич, який недавно помер, твердив, що автомобіль стояв у його батьків у дворі.

Після того як на домагання уряду УНР на початку вересня 1919 р. В. Вишиваного румуни звільнили, він прибув до Кам'янця-Подільського, де на той час розташовувалися керівні установи Директорії. Йому присвоїли звання полковника армії УНР і призначили головою відділу закордонних зв'язків Головного Управління Генерального Штабу Армії УНР, в якому він з притаменною енергією взявся за формування мережі військових шкіл для армії УНР. Використовуючи своє знання мов, Вільгельм налагодив для цієї мети контакти з військовими місіями держав Західної Європи. Однак діяльність архікнязя в армії Директорії була нетривкою. Він поставився вкрай негативно до укладеної Петлюрою у квітні 1920 р. Варшавської угоди з Польщею, за якою визнавалась належність західних земель, зокрема Галичини, до Польщі. На знак протесту Вільгельм пішов у відставку і виїхав через Румунію до Чехословаччини. У березні 1920 р., після перенесеного тифу, він нарешті прибув до Відня, де написав до австрійської газети «Neues Wiener Journal» 9 січня 1921 р. гостру антипольську статтю, в

якій охарактеризував союз Польщі з УНР як «неприродний». Стаття мала скандальні наслідки для самого Вільгельма, оскільки розгнівила його батька – затятого полонофіла і претендента на польську корону. У відповідь поляки навіть опублікували гнівну відповідь батька Вільгельма Карла Стефана Габсбурга, яка фактично була зреченням від сина [6].

Братерство і приємні спогади про службу з українцями Василь проніс крізь більшу частину свого життя. У Кам'янці-Подільському він не раз спілкувався з уродженцем Старого Косова сотником УГА, поручиком, прокурором Охорони Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри Михайлом Лепкалюком. Його син Юрій, який мешкає в Косові й займається активною громадською діяльністю, зберіг немало цінних речей, фотографій і документів з тих часів, розповідає, що коли він був ще малий, батько не раз згадував про своє знайомство з Василем Вишиваним. Не виключено, що коли ерцгерцог бував у Косові, то зупинявся він саме в родині Лепкалюків, бо заможний і працьовитий газда, дід Юрія Костин Лепкалюк був послом до австрійського парламенту у Відні і сейму у Львові [8, 4–5].

Слід зазначити, що Василь Вишиваний підтримував тісні стосунки з багатьма гуцулами, серед яких були й такі визначні особистості, як Ярослав і Теофіл Окуневські, Петро Шекерик-Доників та багато інших, з якими він листувався і про яких часто згадував у своїх листах.

Батько братів Окуневських багато років працював священиком у селі Яворові Косівського району. У нього часто гостювало багато представників української інтелігенції, серед яких були Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський та інші.

Ярослав Окуневський – перший адмірал флоту з Гуцульщини, кавалер рицарського хреста імператора Франца Йосифа, ордена рицаря іспанської королеви, китайського імператорського ордена Дракона і найвищого титулу Мандарина та багатьох інших найдостойніших відзнак ще не однієї держави; перший український письменник-мандрівник по далекому зарубіжжю (автор мемуарів «Листи з чужини»), великий лікар і пристрасний український патріот.

У 1931 р. у львівському часописі «Діло» Ярослав Окуневський опублікував товариську розмову-інтерв'ю з Вільгельмом Габсбургом, в якій архікнязь зізнався: «Я більше українець, як австріяк... Я люблю українців і полюбив їх через особисту знайомість з мужвою того полку уланського, де служу» [9].

У свою чергу Вільгельм Габсбург у листі до барона Казимира Гужковського від 27 січня 1917 р. зазначав, що «доктора Окуневського (Ярослава) я знаю досить давно, ще з ранішніх

часів. Він, як лікар-терапевт у Полі, біля моря працює санітарним лікарем, він є справжній патріот, доволі надійна та стримана Людина» [9].

Теофіл Окуневський (1858–1937) – брат Ярослава Окуневського, український громадсько-політичний діяч, за фахом правник. Освіту здобув у Віденському університеті. Один із засновників Української радикальної партії (1890) та Української національно-демократичної партії (1899). У 1899–1900 рр. і 1913–1914 рр. – депутат Галицького сейму, у 1897–1900 рр. і 1907–1918 рр. – депутат Австрійського парламенту. У 1918–1919 рр. – член Української Національної Ради ЗУНР-ЗОУНР. З 1920 р. провадив депутатську практику на Станіславщині. Василь Вишиваний у листі до барона Казимира Гужковського 20 січня 1917 р. називає його «визначним українцем» [10].

Петро Шекерик-Доників (*1889 – ?) – громадсько-політичний діяч на Гуцульщині, селянин, активний діяч Української Радикальної Партії, 1918–1919 рр. – член Української Національної Ради ЗУНР і Трудового Конгресу; війт Жаб'єго, 1928–1930 рр. – посол до польського сейму; 1939 р. – заарештований НКВД і засланий у Сибір, дальша доля невідома. Зібрав понад 100 народних оповідань і легенд, уміщених в етнографічному збірнику Володимира Гнатюка «Народні оповідання про опришків», написав роман «Дідо Іванчик» та багато інших творів.

Коли після розпаду Австро-Угорської імперії Вільгельм Габсбург повернувся до Відня, то обладнав своє помешкання по-українськи, обвісивши стіни українськими килимами й вишивками, а на почесному місці розмістив тризуб і портрети Шевченка й Франка [7, 262].

Габсбург-Вишиваний регулярно дописував до віденського українського журналу «Соборна Україна», а також до інших українськомовних закордонних видань. Його найвідомішим літературним внеском є збірка віршів «Минають дні» (1921), написана українською мовою. Книжку автор підписав не своїм австрійським прізвищем Габсбург, а українським – Василь Вишиваний.

З 21 вірша переважна більшість явно пов'язана з Гуцульщиною. У збірці відчувається вплив Т. Шевченка, М. Гайворонського, О. Олеса, Г. Чупринки, авторів стрілецьких пісень. В ній – посвята «борцям, що впали за волю України», яких він у вірші «До збруї» з усією притаманною йому палкою пристрасною закликає:

До збруї, до збруї, стрільці!
У рідну країну шагайте!
Повстаньте, як вірні козацькі сини,
Героями в хату вертайте!

Його дух повсякчас прагне боротьби за народ, який він полюбив і вважав своєю родиною. У них відчувається щира гордість за людей, зако-

ханість у прекрасну природу, туга за краєм, що став назавжди для нього рідним:

З верхів далеких ген несеться,
Глибоко в серце заглядає,
Все рідний край у ній я бачу.
Вона весь біль мій проганяє.
Солодко так звучить і мило
В краю Гуцулів, в полонині,
І повна радощів для тебе
Звучить у серці, в батьківщині...

(«На полонині»)

О хмари, що в сторони рідні йдете,
Гуцулів від мене вітайте;
О птиці, що в гори на південь пливете,
З вітанням од їх повертайте.
В неволі самотній я тужу й сумую,
Далеко народ мій і гори –
І, здатний на ласку судьби, тут нудьгую,
Мій Боже, дай знести це горе.
Я сильно надіюсь, що прийде хвилина,
Весь світ запалає огнями –
Воля народів, щаслива година
Братерство воскресне між нами.

(«Надія. Посвята Гуцулам»)

Подібні ностальгічні нотки за гуцульським краєм неодноразово трапляються й у листах Василя Вишиваного: «Боже, як я Вам (К. Лужковському) заздрю, що Ви поїхали у Пасічну (село Надвірнянського району Івано-Франківської обл.), я Вам не можу переказати, із яким би задоволенням я до Вас приєднався, побачити цих хоробрих людей, героїв «Маківки», як би я хотів їх побачити, яка це була б для мене честь, якщо я зміг би одному з цих героїв потиснути руку! На жаль, ми на великій відстані один від одного, але вірте мені, ті часи, коли ми були у Пасічній, я буду і тут відчувати і згадувати героїв нашої Батьківщини, будь ласка, любий друже, передайте нашим людям мої сердешні товариські та дружельюбні вітання! Часто я згадую мою Україну та наших хоробрих, добрих людей» [10].

За відверту щирість і непідробну любов до українців його любили і поважали як галичани, так і наддніпрянці. «Командант групи (УсуСУСів), молоденький архікнязь Вільгельм добув собі у того революційного війська (наддніпрянських козаків) завдяки природній, щирій та приязній вдачі велику любов і пошану. Запоріжці, невдоволені пізніше гетьманським режимом Скоропадського, зарахували навіть зробити з У.С.С. державний переворот та проголосити Вільгельма виборним гетьманом в ролі президента держави» [11, 98].

Кандидатуру Василя Вишиваного на посаду монарха розглядав і уряд Карпатської України, яка сформувалася у гуцульських районах Закарпаття. Але на той час в плани фашистської

Німеччини не входило створення Української держави, тим більше, що сам Василь Вишиваний відмовився співпрацювати з фашистами, бо як він сам висловлювався: «Я почуваю себе українцем і тільки для добра України можу співпрацювати!». Це призвело до того, що в роки Другої світової війни він мешкав у Відні під наглядом гестапо. У 1945–1947 рр., перебував в англійському секторі, звідки його викрав «СМЕРШ» і через деякий час переправив до Львова, потім – у Київ. Він пробув у в'язниці 357 днів і при дуже загадкових і дивних обставинах помер. Місце поховання не відоме.

Неначе відчуваючи такий трагічний кінець свого життя, Василь Вишиваний у вірші «Незнаним героям» з сумом і жалем пише:

Заздрю я тим, котрі в землі вже сплять,
Яких ніхто не знає,
Які на віки вже мовчать,
Й ніхто їх не кохає...

Треба зазначити, що у збірці «Минають дні», крім патріотичних віршів, є чимало присвячених природі Гуцульщини, що полонила буйну фантазію молодого австрійця, який показав себе талановитим пейзажистом і глибоким знавцем української мови, якою він передав свої зачарування. До них належать глибоколіричні поезії «Ніч проходить», «Чорногора», «Досвітня заграва на поляні», «Осінній вітер», «В горах», «Осінь в горах» та ін.

В яснім світлі місяченька
Черемош внизу сріблиться,
Піп-Іван високий, білий
На сторожі там держиться...

(«Чорногора»)

Глибоко в серце заглядає,
Все рідний край у ній я бачу.
Вона весь біль мій проганяє.
Солодко так звучить і мило
В краю Гуцулів, в полонині,
І повна радощів для тебе
Звучить у серці, в батьківщині...

(«На полонині»)

Василь Вишиваний писав українською мовою і прозові твори. У своєму ліричному етюді «Моя верба» він змалював гірське гуцульське село Красний Луг, тепер Красник Верховинського району. Рукопис знайдено у записній книжці Юрія Старосольського, сина відомого українського галицького вченого, громадського і політичного діяча Володимира Старосольського.

Діяльність Василя Вишиваного – Вільгельма Габсбурга вимагає більш уважного і глибокого дослідження, особливо його літературна творчість, про яку відомо ще менше, ніж про його політичне життя.

1. Григор'єва Т. Свій серед чужих, чужий серед своїх / Т. Григор'єва // Наукові записки НаУКМА. – Т. 91. Історичні науки. – К. : Пульсари, 2008. – С. 1–85.
2. Терещенко Ю. Український патріот з династії Габсбургів / Ю. Терещенко, Т. Осташко. – К. : Темпора, 2008. – 282 с.
3. Габсбург В. Автобіографія // Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот з династії Габсбургів. – К. : Темпора, 2008. – С. 109–126.
4. Донцов Д. Рік 1918. Київ / Д. Донцов. – К., 2009.
5. Боберський Ю. Гуцульський комендант УСУСів // Гуцульський календар. – Верховина, 2005. – С. 39–40.
6. Wikipedia // uk.wikipedia.org/wiki/ Вишиваний Василь.
7. Кузич-Березовський І. Березівське боярство на тлі історії України / І. Кузич-Березовський. – Детройт, 1962. – 292 с.
8. Городенко М. Ніколи не понизив національної честі // Косівський передзвін. – 2011. – 24 серп. – № 1. – С. 1–16.
9. Окуневський Я. Розмова з архикнязем Вільгельмом дня 4 серпня 1918 року // Діло (Львів). – 1931. – 8–9 трав.
10. Габсбург В. Листи до барона Казимира Гужковського // Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 408. Оп. 1. – Спр. 567. – Арк. 1–115.
11. Українські січові стрільці. 1914–1920. – Л. : Слово, 1935. – 160 с.

Подано до редакції 25. 10. 2012 р.

Yevtushenko Lyudmyla. Wilhelm Habsburg in the history of the Ukrainian journalism and literature.

The article systematizes the research devoted to Wilhelm Franz von Habsburg-Lothringen in the Ukrainian science. Also it investigates the way of Wilhelm Franz von Habsburg-Lothringen in formation of his personality as Vasyl Vyschyvanyu.

Keywords: history of the Ukrainian journalism, Wilhelm Franz von Habsburg-Lothringen, Vasyl Vyschyvanyu.

Євтушенко Л. В. Вильгельм Габсбург в истории украинской журналистики и литературы.

В статье систематизируются научные исследования, посвященные Вильгельму-Францу фон Габсбургу-Лотрингену в украинской науке. Исследуется путь, который прошел Вильгельм-Франц фон Габсбург-Лотринген при формировании его личности как Василия Вышиваного.

Ключевые слова: история украинской журналистики, Вильгельм-Франц фон Габсбург-Лотринген, Василий Вышиваный.